

«ТУРБОТА ПРО ЗДОРОВ'Я – НАЙВАЖЛИВІША ПРАЦЯ ВИХОВАТЕЛЯ»
(В.Сухомлинський та С. Русова про здоров'я дітей)

Спадщини В.Сухомлинського та С. Русової були і є предметом дослідження багатьох вчених. Окремим аспектам педагогічної системи В. Сухомлинського присвячена низка дисертаційних досліджень (Л. Абрамова, Ю. Азаров, М. Антонєць, М. Базилевич, В. Бондар, Л. Бондар, А. Борисовський, М. Боришевський, В. Василенко, І. Зязюн, О. Лоскутов, А. Луцюк, Л. Мілков, М. Мухін, І. Остапйовський, Т. Остапйовська, О. Сухомлинська, Г. Сухорукова, Г. Файзуліна, З. Шевців, М. Ярмаченко та ін.). Вивченню та дослідженню проблем теоретичної та методичної спадщини С. Русової присвячені наукові дослідження дисертаційного характеру (І. Зайченко, Г. Груць, О. Джус, Н. Маліновська, З. Нагачевська, О. Пеньковець, І. Пінчук, С. Попиченко, О. Пшеврацька, В. Сергєєва, І. Улюкаєва, Т. Слободянюк та ін.). Принципово важливе значення для розвитку сучасної педагогічної думки і освіти мають дослідження спадщини В. Сухомлинського (М. Антонєць, І. Бєх, Н. Дічек, Н. Калініченко, В. Кузь, Л. Петрук, В. Постовий, О. Проскура, О. Савченко, О. Сухомлинська, Х. Франгос, В. Хайруліна, З. Шевців та ін.) та С. Русової (Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Я. Бурлака, Н. Дічек, І. Єрмаков, І. Зайченко, Н. Калініченко, В. Качкан, Т. Ківшар, Є. Коваленко, Н. Копиленко, Н. Ничкало, Т. Поніманська, О. Проскура, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.). Однак проблема зміцнення здоров'я дітей та організація фізичного виховання у творчій спадщині В. Сухомлинського та С. Русової були предметом дослідження лише небагатьох науковців (М. Антонєць, Р. Валецька, Б. Лой, О. Петрик, О. Сухомлинська та ін.).

Метою нашого дослідження було проаналізувати та узагальнити погляди В. Сухомлинського та С. Русової на здоров'я дітей, простежити спільність їх

поглядів на цю проблему, визначити їх актуальність з огляду на сучасні виклики освіти взагалі і дошкільної зокрема.

«Необхідним компонентом проникнення в суть спадщини будь-якої творчої особистості, - пише О. Сухомлинська, - є аналіз епохи, в якій ця особистість жила і працювала, в ті соціальні умови, що провокували чи гальмували педагогічні ідеї» (7, с.31).

Незважаючи на те, що В.Сухомлинський жив і працював у середині ХХ сторіччя, а С. Русова наприкінці ХІХ - початку ХХ сторіччя, ряд думок, позицій і, зокрема, щодо здоров'я дітей перегукуються, доповнюючи одна одну. З одного боку це пояснюється тим, що і В.Сухомлинський і С. Русова, будували свої теоретичні та практичні позиції на засадах вітчизняної та зарубіжної філософії, психології, педагогіки, фізіології у поєднанні з багатим особистим досвідом, а з другого боку тим, що в основі їх діяльності лежали гуманістичні принципи. Ці принципи мають глибокі традиції в історії української та світової філософської педагогічної думки, пов'язані з іменами Я. Коменського, Й. Пестолоцці, Ж. Руссо, Г. Сковороди, Я. Корчака, К. Ушинського, М. Монтесорі та ін.

«Василь Сухомлинський в дитинстві слабував, часто хворів, що привело його, на мій погляд,- зазначає О. Сухомлинська, до самоаналізу, заглиблення у світ власних переживань, з одного боку, а з іншого - викликало пильну увагу й бажання піклуватися про тих, хто потребував допомоги: до маленьких, хворобливих, слабих, беззахисних» [7,с.31]. Про слабе здоров'я С. Русової від народження дізнаємось у її споминах» [3,с.11]. Саме тому предметом пильної уваги і невтомного піклування В. Сухомлинського і С. Русової були охорона здоров'я і забезпечення нормального фізичного розвитку дітей. Особливої уваги і В. Сухомлинський, і С. Русова надавали дошкільному дитинству як періоду життя, коли закладаються основи особистості і значною мірою визначається майбутнє людини.

В. Сухомлинський і С. Русова були переконані у тому, щоб сформувати гармонійно розвинену особистість, необхідно знати і розуміти фізіологію дитини, її «фізичну сутність», чітко усвідомлювати, чим дитина відрізняється від дорослої людини у фізичному плані. «Дитина - зовсім окремий фізичний і духовний організм,- пише С. Русова,- він має особні анатомічні і фізіологічні ознаки, й перш за все відрізняється тим, що всі органи, всі частини тіла - в стані росту і розвитку» [4,с.34]. А період життя дитини до 8 років вона називала «періодом загального формування тіла й душі» і тим самим визначала дошкільне дитинство як «самоцінний час » [2,с.15].

Піклуючись про здоров'я дітей, В. Сухомлинський писав: «Успішне виховання немислиме без постійної турботи про зміцнення здоров'я дитини. Хвора дитина (іноді тільки через нездужання) не піддається вихованню. Щоб якомога краще знати здоров'я дитячого організму, я «засів» за спеціальну медичну літературу і з кожним місяцем дедалі більше переконувався, як важливо для педагога розуміти внутрішні фізіологічні, психічні, вікові, статеві процеси, що відбуваються в організмі вихованця. Від розуміння цього залежить дуже багато... Педагог не має права не знати, що робиться з дитиною, чому вона нездорова, як стан здоров'я позначається на її розумовому і моральному розвитку» [6,с.43]. А у С. Русової з цього приводу читаємо, що глибоке вивчення педагогом анатомії та фізіології дитини, дасть можливість з певними знаннями проводити фізичні вправи й стежити за правильними фізіологічними процесами у дитини (2, с.276).

На перше місце в роботі педагога і Василь Олександрович, і Софія Федорівна ставили врахування вікових та індивідуально-типологічних особливостей вихованців, котрі мають важливе значення для збереження здоров'я. На переконання В. Сухомлинського «добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил - найважливіше джерело життєрадісного світосприйняття, оптимізму, готовності подолати будь-які

труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювання дитина – джерело багатьох негараздів» [5, с.125].

Пам'ятати і враховувати взаємозв'язок, який існує між станом здоров'я і розумовою працездатністю дитини закликали педагоги-гуманісти. В.Сухомлинський писав, що приблизно у 85 відсотків усіх невстигаючих учнів головна причина відставання в навчанні - поганий стан здоров'я, яке нездужання або захворювання, найчастіше зовсім непомітне і таке, що можна вилікувати тільки спільними зусиллями матері, батька, лікаря і вчителя [1]. Саме тому кожний вид діяльності, кожний засіб навчання і виховання він розглядав насамперед з позицій того, чи не вплинуть вони негативно на самопочуття дітей і фізичний розвиток і це ж радив робити педагогам. С. Русова з цього приводу писала, що увага дітей знаходиться у повній залежності від стану здоров'я, настрою та зовнішніх умов. А також і В. Сухомлинський, і С. Русова зазначали, що у відповідності до фізіологічних особливостей діти швидко втомлюються як від фізичної, так і від розумової праці. У зв'язку з цим вони закликали будувати навчальний процес, запобігаючи перевтомі.

В. Сухомлинський, наголошуючи на важливості здоров'я дітей, особливо в перші роки навчання та враховуючи те, що вони сприймають світ образно й емоційно, навчав здоров'я не словом, а самою організацією шкільного та позашкільного життя учня, його духовною взаємодією з учителем.

Щодо факторів збереження і зміцнення здоров'я дітей, то В. Сухомлинський і С. Русова на перше місце ставили свіже повітря, сонце і воду. Колосальне значення надавали прогулянкам та екскурсіям, рухливим іграм, гімнастичним вправам, раціональному, збагаченому вітамінами харчуванню тощо. Велику увагу як засобу зміцнення здоров'я В. Сухомлинський приділяв помірній праці, вважаючи, що вона відіграє таку ж велику роль у фізичному вихованні, як і фізкультура. У поєднанні з

добрим харчуванням вона стимулює всі функції організму, сприяє зміцненню нервової системи, посиленню обміну речовин, покращенню дихання та кровообігу, підвищенню відновлювальної ролі сну.

Педагоги-гуманісти зазначали, що значною мірою здоров'я дитини визначається тими умовами, у яких живе дитина, від сімейного укладу, матеріальних умов сім'ї. Завдання вихователів і вчителів - вчити батьків постійно пізнавати власних дітей, знати їх індивідуальні особливості, турбуватись про них, забезпечити всі необхідні умови для розвитку їх духу і тіла.

Пильну увагу В.Сухомлинський і С. Русова приділяли дітям, які мали проблеми у фізичному і психічному розвитку, закликаючи педагогів до здійснення індивідуального підходу до кожної дитини та створення сприятливих для них умов. У Павлівській школі це були індивідуальний режим праці та відпочинку, вітамінізоване харчування, спокійна праця на свіжому повітрі та ін.

Нині, коли природовідповідність визначено одним із основних принципів виховання, погляди цих педагогів-гуманістів набувають ще більшої ваги. По суті, В. Сухомлинському та С. Русовій вдалось втілити у життя велику мрію наукової педагогіки – визначити роль педагога не ззовні, а з середини - від дитини.

Отже, вивчаючи та аналізуючи погляди В.Сухомлинського на збереження і зміцнення здоров'я дітей, ми простежили спільність поглядів на цю проблему В. Сухомлинського та інших педагогів-гуманістів, зокрема С. Русової. Змістову основу їх концептуальних засад складають гуманістичні принципи, які мають глибокі традиції в історії української і світової філософсько-педагогічної думки. Ми переконались, що їх погляди на збереження і зміцнення здоров'я дітей взаємопов'язані, переграють, доповнюючи одна одну, оскільки система гуманістичних принципів, що визначили їх кредо - єдина.

Література

1. Антонєць М. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: Монографія / М. Антонєць. - К.:Вища шк.,2008.-247с.
2. Русова С. Дошкільне виховання / С.Русова. - Катеринослав, 1918.-162с.
3. Русова С.Мої спомини / С.Русова. - К.:Україна - Віта,1996.-208с.
4. Русова С. Нова школа соціального виховання / С.Русова.//Український освітній журнал.-1994.-№1.-С.12-43; №2.-С.5-33.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – Т. 3. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 7–299.
6. Сухомлинський В. О. Як любити дітей / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т.– Т. 5. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 292–303.
7. Сухомлинська О. С.Френе і В.Сухомлинський: спільне і відмінне у вихованні / О.Сухомлинська. // Шлях освіти. - 1996. -№ 2. -С.30-35